

Воронова З. Ю.,

кандидат філологічних наук, завідувач кафедри перекладу, доцент,
Дніпровського державного технічного університету

ВІДТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню освітніх термінів дистанційного навчання та їх перекладу українською мовою, визначено та окреслено межі освітньої лексики української й англійської мов для їх більш адекватного перекладу; вивчено термінологію концептосфери дистанційного навчання; розглянуто методику укладання англо-українського словника термінів дистанційної освіти; проаналізовано способи відтворення англійських термінів системи освіти, а саме дистанційного навчання.

Ключові слова: освіта, дистанційна освіта, термін, концептосфера, терміносистема, реалія, перекладна взаємовідповідність.

Постановка проблеми. Актуальність статті зумовлена тим, що проблеми перекладознавчого дослідження концептуально досить відмінних терміносистем у вітчизняному перекладознавстві ще досі не вирішені. Їх теоретичне осмислення допоможе наблизитися до розв'язання проблем уніфікації та стандартизації перекладних відповідників термінів різних мов для спеціальних цілей.

Мета статті – дослідити відтворення англійської термінології дистанційної освіти в українських перекладах, що зумовлює такі завдання: визначити та окреслити межі освітньої лексики англійської й української мов для їх адекватного відтворення; дослідити термінологію концептосфери дистанційного навчання; розглянути методику укладання англо-українського словника термінів дистанційної освіти; проаналізувати відтворення англійських термінів системи освіти, а саме дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Терміносистема освіти (ширше – освітня лексика) належить до сфер, розбіжності між якими досить істотні, що, безумовно, викликає особливий інтерес перекладознавців. Відмінності в концептуальній структурі систем освіти України, США та Великої Британії і, відповідно, між освітньою лексикою української й англійської мов наявні в усіх аспектах. Цим зумовлена необхідність точного перекладного прирівнення освітніх лексем та знаходження точних перекладних відповідників. Відомо, що професійні мови відіграють у наш час важливу роль. Неточні перекладні відповідники термінів певної терміносистеми створюють бар'єри для міжмовного спілкування. Дослідження освітньої лексики англійської й української мов у перекладознавчому аспекті – це зменшення дефіциту знань про інші культури, відсутність яких є глобальною лакуною міжмовної комунікації.

Основними складовими частинами методики встановлення перекладної відповідності освітньої лексики англійської та української мов є: моделювання лексики семантичних полів (далі – ЛСП) для обох мов; накладання схем ЛСП для виявлення концептуальних розбіжностей; зіставлення конститuentів аналогічних лексико-семантичних груп (ЛСГ) із залученням компонентного аналізу та аналізу словникових

дефініцій; виділення пар лексичних корелятивів; поділ лексики на лакуни, аналоги та двосторонні відповідники; відповідні статистичні підрахунки; остаточне визначення рівня перекладної взаємовідповідності.

Перекладознавчо-контрастивне порівняння ЛСП «освіта» в українській та англійській мовах у синхронному зрізі дає підстави виділити три типи пар лексичних корелятивів. До першого належать пари, конститuentи яких мають подібне фонографічне оформлення, а також однакову етимологію (переважно запозичення з латини чи грецької мови). У першу групу цього типу об'єднані лексеми, набір сем яких повністю збігається. До другої групи належать полісемантичні лексеми з тотожним набором сем лише у деяких лексико-семантичних варіантах.

До другого типу належать пари, конститuentи яких мають різне вербальне оформлення, а їхні семи частково подібні.

Третій тип складається з лексем, що не мають відповідника з таких причин: а) відсутність референта в цільовій мові; б) відсутність стислого вербального оформлення для позначення наявного референта [1, с. 245].

Труднощі перекладу освітньої лексики англійської й української мов зумовлені не лише різними етапами розвитку та становлення освітньої термінології двох мов, а і ступенем її лексикографічного опрацювання у США, Великій Британії та Україні. Освітні терміни – це лексеми, об'єднані у межах терміносистеми освіти, що номінують поняття і явища цієї галузі та використовуються для професійного і науково-теоретичного спілкування фахівців освіти [2].

Більшість термінів, запозичених із терміносистем психології, філософії та теорії пізнання, бібліотечної справи, інформаційних технологій, належить до спільного термінологічного фонду обох мов (behaviour – поведінка; тест Векслера – Wechsler's test; cognition – пізнання, пізнавальна здібність; concrete and abstract in learning – конкретне й абстрактне у навчанні; Internet learning – навчання за допомогою Інтернету; computer-assisted teaching programs – комп'ютерні навчальні системи; reference library department – довідковий відділ бібліотеки; librarian – бібліотекар). Частково збігається термінологія, запозичена зі сфери юриспруденції (in loco parentis – (лат.) замість батьків, як батьки (коли вчитель чи адміністрація школи несе відповідальність за учнів під час їхнього перебування у школі); nostrification – нострифікація). Найменше взаємовідповідності є між термінами англійської й української мов, запозиченими з інших терміносистем, донорами яких є терміносистеми фінансування, релігії, спорту, військової справи (half-blue – нагорода спортсменам за друге місце (за участь у малих спортивних змаганнях у Оксфорді та Кембриджі); school sport competition – шкільна спартакіада; choir school – (брит.) школа з навчанням церковному співу (приватна платна школа, особливо в Оксфордському чи Кембриджському університеті), у якій деякі учні, поряд із отриманням звичайної

середньої освіти, навчаються співи у хорі собору чи церкви; higher school of divinity – вища духовна школа; ROTC (reserve training officers center) – військова кафедра [2].

Незважаючи на те, що освіта в Україні останнім часом почала активно розвиватися, спираючись на європейські орієнтири, з виникненням та розвитком дистанційної освіти в Україні перед українськими фахівцями постала проблема подолання комунікативних бар'єрів, у т. ч. і мовних. Виникла нагальна потреба приділяти увагу не тільки теоретико-методологічним засадам розвитку дистанційного навчання, філософському, історико-педагогічному аспектам зарубіжного досвіду, принципам та методам дистанційного навчання, а й самій освітній терміносистемі дистанційного навчання.

Україна впроваджує дистанційний спосіб навчання, спираючись на досвід США, Великої Британії та беручи за основу їх розробки та методи навчання, тому з'явилася велика кількість різноманітних термінів в англійському та американському варіантах. Більшість цих термінів дуже схожа за своїм значенням, тому перед українським перекладачем постає проблема не тільки пояснити значення цих термінів, а й влучно відтворити їх українською мовою для більш якісного та зрозумілого перекладу.

Як відомо, дистанційне навчання є продовженням кореспондентського навчання. Університет Лондона (1836 р.), Університет Чикаго (1892 р.) і Університет Квінсленд (1911 р.) були першими навчальними закладами, які запровадили кореспондентське навчання у вищих навчальних закладах. У країнах колишнього Радянського Союзу, в т. ч. і в Україні, з кінця 1920-х рр. різновид такого навчання відомий під назвою заочне навчання.

Останнім часом виникає все більше проблем у розумінні термінології, пов'язаної з дистанційним навчанням, через використання термінів і професіоналізмів у галузі навчальної інформатики. Як показали результати нашого дослідження, однією з основних причин існування труднощів у розумінні англійських термінів дистанційного навчання є наявність багатьох синонімічних рядів до основних термінів цієї терміносистеми в англійській, а також в українській мові. Яскравим прикладом цього твердження може бути український термін «дистанційне навчання», який має в англійській мові такі взаємозамінні терміни-еквіваленти: education at a distance – освіта на відстані, distance education – дистанційна освіта, distance learning – дистанційне навчання, distance teaching – дистанційне викладання, distant education – дистантна освіта, distant learning – дистантне навчання, network(ed) learning – мережеве навчання, e-learning (electronic learning) – електронне навчання, online learning (on-line learning) – діалогове (онлайнове) навчання, blended learning – змішане (комбіноване) навчання, virtual learning – віртуальне навчання і т. д. [3, с. 15]. Це пояснює зростання актуальності укладання словників різного призначення та проведення досліджень, які стосуються нових терміносистем як у нашій країні, так і за її межами [4].

Наш час позначений тим, що майже в усіх національних мовах розвинених країн спостерігається т. зв. термінологічний вибух, який проявляє себе змінами у галузевих термінологіях, їх диференціації, виникненні термінологічних одиниць для номінації нових понять, в активному проникненні їх у загальнонаціональну мову. Спостереження за розвитком термінологічних систем, опис засобів позначування у відповідних терміносистемах, укладання і поповнення різногалузевих термінологічних словників – таким є одне з головних завдань української лінгвістики і лексикографії в галузі термінознавства. Проблеми

терміна та терміносистеми, зокрема освітнього терміна та його місця у сучасній комунікації, присвячено зовсім мало лінгвістичних праць та досліджень. Великий внесок у розвиток цієї галузі знань зробили такі дослідники, як О. Ахманова, Л. Вергун, Р. Дудок, Т. Канделаки, Т. Кияк, Л. Морозова, В. Петров, Н. Стефанова, Б. Шуневич. Проте досі немає єдності думок щодо точної дефініції саме освітнього терміна [5, с. 617].

Виникає потреба нормалізувати термінологію, що належить до цієї сфери знання, укласти різноманітні галузеві й інші словники, а також проводити дослідження принципів створення словників цієї нової терміносистеми. Українські терміни потрібно якнайшвидше стандартизувати для досягнення кращого взаєморозуміння між фахівцями та науковцями, пов'язаними з цією сферою знань.

Проведений аналіз показує, що концепти дистанційного навчання майже не відрізняються від концептів традиційної освіти, але значення термінів традиційної освіти та дистанційного навчання помітно різняться.

Проведений нами аналіз наукової літератури у сфері дистанційного навчання дав підстави згрупувати виявлені терміни за такими концептами: види навчання, критерії оцінювання та перевірки, методи навчання, учасники навчального процесу, навчальний процес.

Отже, наявність термінів і розмовних лексем суміжних галузей у термінології дистанційного навчання є характерною рисою в англійській і українській мовах. Більшість термінів, запозичених із терміносистем психології, філософії та теорії пізнання, інформаційних технологій, належить до спільного термінологічного фонду обох мов.

Окрім проблеми перекладу англійської освітньої лексики дистанційного навчання українською мовою, актуальним залишається питання перекладу нових термінів терміносистеми освіти англійської мови двох останніх десятиріч та нових скорочень цієї терміносистеми. На виникнення неологізмів у сфері освіти впливають різні чинники: розвиток науково-методичної думки, реформування освіти, зміна навчальних планів та програм, поява нових курсів, інновації у фінансуванні освіти, розвиток технічних засобів навчання, зміни у політичній сфері, ступінь відкритості суспільства, його багатонаціональність, тенденція до економії мовленнєвих засобів, збільшення чи зменшення активності та продуктивності різних способів словотворення тощо.

З огляду на те, що більшість досліджених інновацій є термінами-реаліями, вони перекладаються із застосуванням різних прийомів перекладу та їхніх комбінацій: повного або семантичного запозичення (транскодування і калькування) («комп'ютерна революція» (інтенсивне впровадження комп'ютерних технологій у навчання) – keyboard revolution; використання певного відповідника в мові перекладу (індивідуальні консультації – face-to-face; клас, класна кімната – chalk face); надання загальнолітературній одиниці статусу терміна (навчання вдома, індивідуальне навчання – home-schooling).

Зараз уже можна констатувати, що українська перекладна лексикографія, особливо та, що пов'язана з мовами країн Заходу, виходить зі стану застою і починає розвиватися. Виходить друком все більше перекладних словників – як загальних, так і спеціальних. Особливий інтерес для спеціальної перекладної лексикографії становлять ті галузі, де розбіжності між терміносистемами мов доволі істотні. До таких сфер належить і сфера освіти. Відмінності у концептуальній структурі терміносистем

освіти України і США чи Великої Британії та, відповідно, між освітньою лексикою української та англійської мов спостерігаються в усіх аспектах, і це потребує точного перекладного прирівнення термінів та знаходження точних відповідників. Оскільки контакти між Україною та англомовним світом у сфері освіти постійно поглиблюються, зростає потреба в англо-українському словнику освітньої лексики. Таке видання покликане полегшити професійне спілкування та читання освітньої літератури. Матеріалом для укладання словників є англомовні джерела, видані в США, Канаді, Австралії та Великій Британії (глосарії, словники, журнальні статті, монографії, матеріали конференцій, патентні описи, рекламні проспекти та інші матеріали), наявні українськомовні та російськомовні джерела, в яких даються визначення або тлумачення термінів робототехніки та дистанційного навчання. Відомо, що науковцями та спеціалістами українських і зарубіжних навчальних і науково-дослідних закладів за останні десятиліття було укладено більше 200 фахових словників. Багато з цих словників укладено спільно українськими та зарубіжними співавторами [6], українськими авторами із зарубіжними консультантами [7], а також іноземними авторами з українськими консультантами [8].

Висновки. Освітня лексика в англійській і українській мовах – це сукупність лексем, об'єднана асоціативно-логічними зв'язками в межах терміносистеми «освіта», що забезпечує спілкування на певних рівнях у сфері освіти. У межах освітньої лексики англійської й української мов виділяються терміни: власне терміносистеми освіти, суміжні терміни; номенклатура; колоквіалізм: розмовна шкільна лексика, розмовна студентська лексика, професійна розмовна лексика викладачів та вчителів. Освітні терміни – це лексеми, об'єднані в межах терміносистеми освіти, що номінують поняття та явища цієї галузі та використовуються для професійного і науково-теоретичного спілкування фахівців освіти. На нашу думку, основними складовими частинами методики встановлення перекладної взаємовідповідності освітньої лексики англійської та української мов є моделювання терміносистеми освіти для обох мов, виявлення концептуальних розбіжностей; зіставлення конститuentів аналогічних систем із залученням компонентного аналізу та аналізу словникових дефініцій, виділення пар – лексичних корелятивів, поділ лексики на лакуни, аналоги та двосторонні відповідники, відповідні статистичні підрахунки; остаточне визначення рівня перекладної взаємовідповідності.

У досліджених полях спостерігається превалювання етноспецифічної лексики, до якої належать лакуни та аналоги. В українській мові третина конститuentів є лакунами стосовно обох національних варіантів англійської мови, а в англійській мові половина конститuentів належить до лакун, що зумовлює труднощі перекладу українською мовою.

Література:

1. Чередниченко О.І. Міжкультурні аспекти перекладу. К.: КНУ ім. Т.Г. Шевченка, 2001. 485 с.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М.: Советская энциклопедия, 1966. 474 с.
3. Влахов С.И., Флорин С.П. Непереваемое в переводе (реалии). Мастерство перевода. М.: Международные отношения, 1970. С. 433–454.
4. Вергун Л.І. Скорочення в англійській терміносистемі «освіта» та їх переклад українською мовою. Мовні і концептуальні картини світу. К.: КНУ ім. Т.Г. Шевченка, 2002. № 7. С. 80–87.
5. Вергун Л.І. Переклад англійської освітньої лексики. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Іноземна філологія. К., 2000. Вип. 30. С. 53–55.
6. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki>.
7. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/ITZN/em10/content/09krktci.htm>.
8. URL: <http://zinki.ru/book/kognitivnayalingvistika/ponyatiekonceptosfery>.

Воронова З. Ю. Воспроизведение англоязычной терминологии дистанционного образования в украинских переводах

Аннотация. Статья посвящена исследованию терминов образования, в частности дистанционного образования. Представлено определение и границы лексики системы образования украинского и английского языков для целостного переводоведческого приравнения, изучено терминологию концептосферы дистанционного образования; рассмотрено методику составления англо-украинского словаря терминов дистанционного образования; проанализированы способы воспроизведения английских терминов системы образования, а именно дистанционного образования. Основная ценность исследования заключается в углубленном изучении лексики образования, в частности дистанционного образования.

Ключевые слова: образование, дистанционное образование, термин, концептосфера, терміносистема, реальія, переводческое соответствие.

Voronova Z. Reproduction of English-language terminology of distance education in Ukrainian translations

Summary. The article deals with distance learning education terms and their translation into Ukrainian. Educational lexicon is defined as a set of word groups and words connected by means of associative and logical relationships in terms of the lexical-semantic field “education” which provide communication on different levels in the sphere of education. In this article has been studied terminology concept sphere of distance learning; examined the method of making English-Ukrainian dictionary of terms for distance education, analyzed ways to reproduce the English terms of education, such as distance learning. Comprehensive and in-depth study of the educational vocabulary of distance learning includes theoretical and practical aspects of the problem.

Key words: education, distance education, term, concept sphere, terms system, realities.